

EL VENTALL DE LA SOCIETAT DEL SEU TEMPS SEGONS RAMON LLULL

GABRIEL ENSENYAT PUJOL

Universitat de les Illes Balears

Resumen: El esquema tripartito de los tres órdenes (oradores, bellatores y laboratores), que definía la sociedad altomedieval, en el siglo XIII era ya arcaizante, dado que la estructura social se había vuelto mucho más compleja. Además, la presencia de grupos sociales nuevos, como los mercaderes y los burgueses, generó debates en la época sobre su razón de ser. De ahí que una persona como Ramon Llull, que conocía bien el mundo donde vivía, exponga un abanico social mucho más representativo de la realidad de su tiempo. Además, el interés del análisis luliano va mucho más allá, puesto que el Beato toma partido a favor de determinados grupos, como los mercaderes (cuya actividad había sido condenada hasta prácticamente su época) o los campesinos, habitualmente denostados. E incluso incorpora grupos como los peregrinos o los pintores, ausentes en cualquier análisis de la sociedad de aquel tiempo.

Palabras clave: Ramon Llull, siglo XIII, sociedad, estratificación, innovación

Abstract: The tripartite scheme based on the three orders (orators, bellatores and laboratores), which characterized the society in the early Middle Ages, was already obsolete in the 13th century, since by this time the social structure had become much more complex. Furthermore, the presence of new social groups, such as the merchants and the bourgeois, raised a debate about its “raison d’être”. Therefore a person such as Ramon Llull, who knew very well the world where he lived, described a more representative image of the society of his time. Moreover, the interest of his analysis goes even further, since the Blessed took sides for some groups, such as the merchants –whose activity had been condemned until that moment– or the farmers, usually reviled. He even incorporates in his analysis some groups of people, such as the pilgrims or the painters, missing in any other work of the time.

Keywords: Ramon Llull, 13th century, society, stratification, innovation

Als segles centrals de l'Edat Mitjana hom va teoritzar sobre l'estratificació social, que ja es troba exposada i desenvolupada en tractats escrits a partir del segle XI. De manera especial, la crònica socials dels 'estats' es pot veure sistematitzada en l'*Elucidarium* d'Honorio de Ragensberg, també anomenat Honorio 'Augustodunensis' o de

Autun (c. 1080-p. 1153).¹ Especialment important va ésser la idea dels tres ordes, els *bellatores*, els *oratores* i els *laboratores*. G. Duby ens va explicar de manera magistral com el concepte dels tres ordes, formulat entre 1025-1030 per dos bisbes del nord de França, Adalberon de Laon i Gerard de Cambrai, es va eclipsar durant una centúria i mitja, fins que va ressorgir cap a finals del segle XII.² I, en efecte, podem veure com l'antiga terminologia encara era vigent, si més no, a la primera meitat del segle XIII. Sant Francesc es refereix a *omnes fratres meos predicatores, oratores, laboratores*, una denominació que reproduïx l'esquema tripartit, en el qual els *predicatores* substitueixen els *bellatores*. En conseqüència, a partir d'aquesta categoria, la predicació esdevé una mena de combat a través de la paraula, alhora que s'allunya de la concepció tradicional del monacat basada en el *miles Christi* de la concepció de sant Bernat.³

Aquesta imatge estàtica no va aguantar el pas del temps. A mesura que la societat medieval es va fer més complexa l'estructura de la societat basada en els tres ordes esdevingué obsoleta i Llull ja n'era plenament conscient. Però això no significa que no tingués en compte els escrits anteriors que hom havia elaborat sobre la qüestió. Un aspecte, però, mal d'escatir ja que, com sabem, les fonts del pensament del Beat resulten de difícil discerniment. Començant pels textos que li pogueren arribar, sembla clar que l'*Elucidarium* va exercir una influència innegable en l'autor mallorquí. Com també l'exerciren, per bé que en menor grau, unes altres tres obres: el *De disciplina scholarium* del Pseudo-Boeci, el *De similitudinibus* del Pseudo-Anselm i la *Summa de arte praedicatoria* d'Alain de Lille.⁴ Tots quatre llibres, un segle o dos anteriors a Llull, precisament es trobaven a la biblioteca mallorquina de la Real, freqüentada per Llull durant l'etapa de formació.⁵ Això no obstant, hem de tenir en compte que el primer catàleg de què en disposam és de 1386, o sigui, un segle posterior a Llull, per la qual cosa no podem assegurar que totes s'hi trobassin durant els anys en què el Beat es va formar. Tot i així, és plausible afegir com unes altres possibles fonts existents a l'esmentat monestir els *Soliloquia* de sant Agustí i potser (la referència no està clara) l'*Speculum Ecclesiae*.⁶ Aquesta darrera i la *Summa de Arte Praedicatoria* d'Alain de Lille, ja

---

¹ Yves LEFÈVRE, *L'Elucidarium et les Lucidaires. Contribution, par l'histoire d'un texte, à l'histoire des croyances religieuses en France au Moyen Age*, París, E. de Boccard, 1954.

² Georges DUBY, *Los tres órdenes o lo imaginario del feudalismo*, Barcelona, Argot, 1983.

³ Jacques LE GOFF, *San Francisco de Asís*, Madrid, Akal, 2003, 82.

⁴ Vicent SERVERAT, *La pourpre et la glèbe. Rhétorique des états de la société dans l'Espagne médiévale*, Grenoble, ELLUG-Université Stendal, 1997, 19.

⁵ J. N. HILLGARTH, "La Biblioteca de la Real: fuentes posibles de Llull", in: *Estudios Lulianos*, 7, Palma, 1963, 5-17.

⁶ J. N. HILLGARTH, "Una biblioteca cisterciense medieval: La Real (Mallorca)", in: *Analecta Sacra Tarraconensia*, Tomus 32, Tarragona, 1959, 89-191; Vicent SERVERAT, "Pour une archéologie du roman: les «états de la société» dans l'œuvre de Ramon Llull", in: *Romania*, 112, París, 1991, 406-449 (esp. 440).

citada, constituïen models de sermons *ad status*, sobre els quals hi havia mostres a totes les abadies cistercenques proveïdes de fonts homilètiques.

A aquestes fonts cal afegir la hipòtesi, plantejada per J. Gayà, que Llull també pogués fer servir un *corpus bonaventuriarum* existent en el convent franciscà de Palma.⁷ Tot plegat, ho comentam perquè, com veurem, el Beat ja s'ocupa de l'estratificació social en una de les primeres obres, el *Llibre de contemplació en Déu*, i ho fa dedicant a la matèria una notòria extensió: en concret, els capítols 110-122. Després hi continua dedicant atenció en molts altres escrits, però en aquesta obra inicial ja hi podem observar les influències que hem esmentat; d'ací que hàgim elucubrat sobre les fonts, possibles o certes, que va manejar el Beat.

Si prenem com a referència l'*Elucidarium*, observarem que Llull comparteix amb Honori de Ragensburg la crítica contra els cavallers i una visió favorable als *laboratores*. D'altra banda, L. Badia va plantejar la hipòtesi segons la qual la coneguda influència d'Escot Eriúgena en Llull li arribà a través de Guillem de Conques, l'obra del qual irradià a Catalunya a partir de Tolosa del Llenguadoc.⁸ En canvi, J. Gayà considera que la referència de Llull és l'obra d'Honori i no el *Peripyseon* d'Eriúgena o el *De divisione naturae* (un diàleg en cinc llibres que abasta sistemàticament tot l'àmbit de la realitat filosòfica i teològica), que Llull no conegué, cosa que sí que féu, en canvi, amb la *Clavis physicae*.⁹

De la seva banda, F. A. Yates ja suggerí una relació entre Honori d'Autun i Ramon Llull i va veure en Honori l'esglaió entre la cosmologia de Joan Escot Eriúgena i la de Ramon Llull, encara que la historiadora anglesa pensava sobretot en una altra obra d'Honori, l'abans esmentada *Clavis physicae* (que és una selecció del *Divisione naturae*).¹⁰ Recordem que Escot, monjo irlandès del segle IX, traduï del grec al llatí per a Carles el Calb les obres neoplatòniques del Pseudo-Dionisi. I també va escriure el *De divisione naturae*, una obra que fou prohibida el 1225 pel papa Honori III perquè alguns heretges, entre els quals figuraven els càtars occitans, la tenien com a llibre de referència. Yates planteja diverses hipòtesis per a explicar la presumpta via d'accés de Llull al text, incidint en l'existència de trames herètiques a la Corona d'Aragó i, en concret, en el regne de Mallorca, les quals podrien haver subministrat clandestinament el text a Llull, segons la conjectura que fa. Tot i que a Mallorca coneixem –però només de manera molt superficial– la presència de xarxes càtares cap a 1240, personalment consideram bastant novel·lesca una tal suposició. Això no obstant, Yates s'interroga sobre si podia haver-hi un grup de seguidors de Joan Escot amb els quals Llull hagués pogut entrar en contacte.

---

⁷ Jordi GAYÀ, ««Ars Patris Filius». Buenaventura y Ramon Llull», in: *Estudis Lul·lians*, 27, Palma, 1987, 21-36.

⁸ Lola BADIA, «La Filosofia natural de Guillem de Conches en català», in: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 40, Barcelona, 1985-1986, 137-169 (esp. 141).

⁹ Jordi GAYÀ, «Honorio d'Autun i Ramon Llull. Raons per a una hipòtesi», in: *Estudis Balearics*, 29/30, Palma, 1989, 19-24.

¹⁰ Frances A. YATES, «Ramon Llull and John Scotus Erigena», in: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 23, London, 1960, 1-44.

O si pogué haver vist un manuscrit de la *Clavis physycæ*. O si va fer servir aquesta obra o l'original d'Escot. D'altra banda, hem de tenir en compte que el *De divisione naturae* estava massa arrelat en la tradició medieval anterior com per a poder ser proscrit o destruït tan fàcilment, a causa de l'associació que tenia amb els heretges. Per exemple, la influència que exercí sobre Johannes Eckhart —el mestre Eckhart, 1260?-1327—, parcialment contemporani de Llull, resulta ben coneguda. Més tard, amb Nicolau de Cusa (1401-1464), l'escotisme tingué un gran protector, alhora que el cardenal practicà un notori interès per Llull (i per Eckhart, de qui també fou un estudiós).

Ara bé, en temps de Llull l'estratificació anterior ja era inaplicable perquè el ventall social s'havia ampliat. El dinamisme dels sectors socials emergents des del segle XI i ara cada cop més consolidats, havia provocat canvis importants. Tot i així, el que resulta clar és que avui dia no podem acceptar l'afirmació tradicional que considerava que el pensament de Ramon Llull s'ajustava més al segle XII que no al del seu propi temps. Pel que fa a la matèria que tractam, el Doctor Il·luminat no només se situa ben dins els paràmetres de l'època en què viu sinó que, a l'hora de definir l'estructura social, es mostra força innovador respecte de la tradició que li havia arribat.

En realitat, el pensador mallorquí dugué a terme una ampliació dels temes tractats per Honori de Ragensburg. I, sens dubte, a part de les fonts que hem citat, en degué manejar d'altres. En el primer cas, si es basà en fonts antigues, aquestes podien contenir imatges ja fossilitzades quan el nostre autor escrigué la seva obra. Però, en altres ocasions, sembla evident que Llull les extreu del propi context històric, de l'experiència directa. Això explica que es decantí pels esquemes múltiples, que eren més concrets i més propers a la realitat social, alhora que més llunyans d'una jerarquització que ja havia passat de moda. També sant Francesc s'hi decantà, tot i que al seu temps encara estaven en ús i, fins i tot, ell mateix se n'apropià de la terminologia per aplicar-la als germans de l'orde.¹¹

El fet és que en l'exposició lul·liana se segueix una línia descendent. Al *Llibre de contemplació en Déu* comença amb els clergues (cap. 110), als quals segueixen els reis i prínceps (cap. 111), els cavallers (cap. 112), els pelegrins i els romeus (cap. 113), els jutges, advocats i testimonis (cap. 114), els metges (cap. 115), els mercaders (cap. 116), els mariners (cap. 117), els joglars (cap. 118), els pastors (cap. 119), els pintors (cap. 120), els llauradors (cap. 121) i, finalment, els menestrals (cap. 122), d'acord amb la base piramidal de la societat. Aquesta gradació dels oficis obeeix al prestigi social i cultural de cada grup, fins arribar al ventall dels oficis manuals que trobam a l'esmentat capítol 122.

Si fem un repàs del punt de vista lul·lià relatiu a cada grup, observarem les diferents actituds que manifesta el Beat, sovint ambivalents. Començant pels clergues, en conjunt són considerats un exemple de virtut, cosa que contrasta amb la visió que en dóna Llull en moltes de les seves obres, en les quals, ensems amb els eclesiàstics i religiosos que porten una vida cabal i condreta, hi abunden els qui fan tot el contrari. Una bona mostra n'és el clergue Pere, l'eclesiàstic golafre, simoniàc, cínic i bon vivand, coprotagonista,

---

¹¹ LE GOFF, op. cit., 84-87.

juntament amb l'autor mateix, d'una de les obres del darrer període lul·lià, el *Fantàstic*. I, en menor escala, els clergues poc edificants que protagonitzen nombrosos *exempla* lul·lians.

Quant a la figura del governant, els prínceps, la visió ja no és tan positiva, ja que sovint els reis constitueixen un exemple de manca de justícia i de bones obres. D'ells llegim coses com que “tot ho despenen... tot quax en vanitats e en coses de poc profit”, o bé “als injuriosos acorren e ajuden, e als homes vertaders, de bona vida, són enemics e malvolents” o “que tot lo món tenen en guerra e en treball”.¹²

Quan parla dels cavallers, si bé afirma que n'hi ha de bons, en són una minoria, ja que abunden més els dolents. En tal sentit, contraposa els mundans als celestials: “nós veem que cavalleria se deveex e's departex en dues parts: los uns veem que són cavallers d'aquest món, los altres veem que són cavallers de l'altre segle”. Dels primers diu que “són tots en vanitat e en glòria mundana”, mentre que els segons “són cavallers qui amen veritat e qui an en menyspreu les vanitats d'aquest món”. Per això aquells “se fan infernar en penes perdurables” i, en canvi, aquests “veem que se'n van a glòria sens fi”. El model d'aquests últims és, no caldrà dir-ho, el que trobam al *Llibre de l'orde de cavalleria*.

El grup de jutges i d'advocats, d'una banda, i el dels metges, de l'altra, també són vistos des d'una perspectiva molt crítica. Els jutges, que “són establits per tal que·ls hòmens injuriosos constrenguen e aclinen als hòmens injuriats”, a l'hora de la veritat “no seguexen aital manera”, ja que “se torsen e's desvien de veritat en lurs sentències e en lur offici”. Pel que fa als advocats, la funció dels quals és “demostrar veritat als jutges”, en realitat “fan assò lo contrari”, esforçant-se “a fer ver so qui és fals e a destruir so qui és ver”, etc. Quant als metges, “en lo comensament de la malaltia... se confien en lur sciència, e afermen que ells guarran los malautes”, però al final “ells veen que lur saber no·ls basta a guarir los malautes”. A més, no es posen d'acord entre ells, els mou l'afany de guanyar diners i prestigi abans que “usar de la art de medicina”, etc., per la qual cosa “moren més hòmens per los metjes que no·n guarexen”, veredicta, aquest últim, realment dur.

Abans de continuar aquesta anàlisi, resulta convenient fixar-nos en dos capítols del *Llibre de contemplació*, atès l'alt contingut d'originalitat que contenen. Un és el cap. 113, dedicat als pelegrins. Es tracta d'un grup interclassista, sense cap consistència sociològica, que no deixa de resultar sorprenent en una relació d'aquest tipus –cal recordar que Lull, arran de la conversió va dur a terme un pelegrinatge a Rocamadour i a Sant Jaume de Compostel·la. L'altre és el cap. 120, referit als pintors, en un sentit molt ampli, ja que inclou totes les tasques relacionades amb la pintura, l'escultura, l'orfebreria, la cuina, la cosmètica i la bijuteria, entre d'altres.

---

¹² Per tal de no reiterar la mateixa referència bibliogràfica, quan es tracti de cites extretes dels esmentats capítols del *Llibre de contemplació en Déu* no indicarem la referència, i remetem al corresponent capítol, suara indicat.

Aquests dos capítols, certament innovadors, ja ens indiquen que Llull ha actualitzat les seves possibles fonts anteriors.¹³ En efecte, les novetats amb les quals ens trobam són interessants: per exemple, el cavaller (cap. 112) ja no disposa d'algunes de les funcions tradicionals, ara en mans del príncep (cap. 111) o dels jutges (cap. 114). El clergue ara es troba versat en qüestions jurídiques (cap. 114) i és presentat com un metge de l'ànima (cap. 115). El fet de dedicar un capítol específic als mercaders (cap. 116) i un altre als mariners (cap. 117), que tot seguit comentarem, també resulta indicatiu de com Llull amplia les fonts amb l'anàlisi de la realitat del seu temps i del lloc d'on procedia aquesta realitat. Igualment hem de destacar que el ventall dels estats es tanca amb les activitats portuàries, molt pròpies, per dir-ho així, del "seu món" més immediat, com poden ésser les ciutats de Mallorca, Barcelona o Montpeller, a més de les *communi* itàliques, que tant va freqüentar més tard.

Pel que respecta al mercader, el Beat té un punt de vista favorable a l'activitat que desenvolupa. De bell nou la perspectiva lul·liana se situa en consonància amb el seu temps i, en el cas concret dels mercaders, s'allunya molt de la visió anterior, contrària a la figura del mercader. El punt de vista negatiu en relació amb l'activitat mercantil, present ja a l'època clàssica i assumit pel cristianisme fins pràcticament el segle XIII, va experimentar un canvi a partir d'aquesta centúria. En la nova percepció, hi tingué molt a veure la irrupció dels ordes mendicants, que dugueren a terme una valoració positiva del comerç. Llull, en aquest sentit, es fa eco de la concepció favorable a la mercaderia, alhora que presenta les pròpies propostes, en consonància sobretot amb l'esperit franciscà.¹⁴

Així mateix, als seus escrits, el Beat estableix una clara diferència entre burgès i mercader, una distinció que abans de 1300 no sol aparèixer expressada de manera tan nítida, ja que ambdues categories s'assimilaven o bé presentaven uns límits difusos. De fet, presenta el primer com un mercader enriquit, ara rendista i ociós, que ha obtingut

---

¹³ L'intent més interessant i consistent d'entendre la nova complexitat i el caràcter multiforme del sistema social es troba en el franciscà Bertold de Ratisbona. Bertold planteja els ordes i les classes com una mena d'analogia de la jerarquia celestial, que justifica i fonamenta l'organització social terrenal. Aquesta s'estructura en nou ordes. N'hi ha tres de superiors: els eclesiàstics (amb el papa al capdavant), els monjos i els jutges laics (emperador, rei, ducs, comtes i tots els senyors seculars). Els dos primers cuiden les ànimes dels cristians, mentre que el tercer ho fa del seu benestar terrenal. I els altres sis ordes hi estan subordinats: els seus representants han d'exercir els oficis corresponents i servir els superiors. Bertold els situa al mateix rang, "horitzontalment", sense jerarquia. Considera que aquesta només té sentit a l'univers celeste, no al món urbà. Els grups que els integren són: a) els fabricants de vestits i de sabates; b) els menestrals que treballen el ferro (orfebres, encunyadors de moneda, ferrers, llenyataires i obrers); c) els mercaders; d) els venedors d'aliments i begudes; e) els pagesos; i, f) els metges. Encara hi ha un desè orde (com el desè cor dels àngels caiguts, que se separaren de Déu per tal d'entregar-se a Satanàs), integrat per farsants i còmics.

¹⁴ Gabriel ENSENYAT PUJOL, "Lo vendre e lo comprar són matèria de justícia. Ramon Llull i la mentalitat mercantil franciscana", in: *Estudios Franciscanos* (en premsa).

una categoria superior i aspira a situar-se al cim del poder ciutadà.¹⁵ En conseqüència, situa els burgesos i mercaders entre el grup social que considera 'alt'. D'antuvi aquesta percepció modifica la concepció vigent en textos de l'època (cap a 1230), com la que trobam a la *Summa dictaminum*, de Ludolf, i en el *Formulario* de Baumgartenberg, en què els mercaders i els ciutadans són assimilats als qui practiquen les arts mecàniques i, tots plegats, s'inclouen dins l'escalafó inferior de la societat: "Mercatores, cives simplices, et artis mechanicae professores et omnes consimiles carentes dignitatibus".¹⁶ En canvi, en la ploma del Beat la categoria que assoleixen els burgesos i mercaders és una altra. En un exemple que trobam en el *Llibre de Santa Maria*, un joglar lloa la Verge i, per això, la reina li concedeix l'ofici de 'Joglar de Santa Maria', dedicat només a lloar la Mare de Déu. Aleshores el joglar li diu "que ell iria per prínceps, prelats, cavallers e burgeses e mercaders, e per uns e per altres loar nostra dona".¹⁷ Com podem observar, doncs, el ventall de la cúspide social s'ha ampliat fins als grups burgès i mercantil.

Lligat al sector mercantil, el Beat incorpora un altre grup social: la marineria. I li atorga un paper significatiu dins el context social, molt més destacat que el que podem trobar en cap altra obra de l'època que tracta sobre els estats de la societat. Com en el cas anterior, relatiu als burgesos i mercaders, Llull distingeix clarament entre tots dos oficis i en fa derivar un de l'altre, ja que, segons afirma a l'*Arbre de ciència*, "lo primer mariner fou savi mercader".¹⁸ Per tant, el comerç és a l'origen de la navegació. En conseqüència, l'art de la navegació se situa jeràrquicament per sota del comerç, perquè és una pràctica que fretura d'una alta tecnificació, basada en uns coneixements matemàtics i astronòmics per tal de navegar tant de nit com de dia. Però que té com a objectiu un fi superior: la pràctica del comerç.¹⁹

Un dels col·lectius contra qui més escomet Llull és el dels joglars i trobadors. Llull parteix de la consideració tan genuïnament medieval que l'objectiu de la poesia ha d'ésser lloar Déu. Però la realitat és una altra i la joglaria es dedica de manera habitual a la lloança de la luxúria i de les vanitats del món. De bell nou, com havia fet amb els cavallers, oposa el joglar mundà al diví. El públic, però, gaudeix amb les vanitats dels joglars, la tasca dels quals arriba a ésser la causa de molts i terribles mals: "los joglars veen, Sènyer, que de nit van sonant los estruments per les places e per les carreres, per tal que moven lo coratge de les fembres a puteria e que facen falsa e traïció a lurs marits... E per la mala fama que sembren los joglars, e per l'oi e la mala volentat que engenren entre los alts barons, per ço veem destruir emperis e regnats, e comtats e terres, viles e castells". En aquestes acusacions exagerades, hi hem de veure la intenció

---

¹⁵ Gabriel ENSENYAT PUJOL, "The figure of the bourgeois in Ramon Llull", in: *John Benjamins* (en premsa).

¹⁶ LE GOFF, op. cit., 99.

¹⁷ Ramon LLULL, "Llibre de Santa Maria", in: *Obres Essencials*, I, Barcelona, Selecta, 1957, 1200.

¹⁸ Ramon LLULL, "Arbre de ciència": in: *Obres Essencials*, I, Barcelona, Selecta, 1960, 934-935.

¹⁹ Gabriel ENSENYAT PUJOL, *Lo primer mariner fou savi mercader. Ramon Llull i el món dels mariners*, en premsa.

del trobador penedit, que malda del seu passat, i que, per reblar-ho, a continuació parla de les mentides, vileses, blasfèmies i pecats que acompanyen la figura del joglar.

Als capítols finals, dedicats als pastors, llauradors i menestrals, Llull exposa la bondat inicial d'aquestes tasques, tot i que para atenció en la facilitat amb què qui les duen a terme s'obliden de Déu. Especialment digne d'esment és la reivindicació que fa el Beat de la figura del pagès, en una època en què aquest és presentat arreu de manera negativa. Per al Beat, l'activitat agrària constitueix "la millor art e la pus profitosa que nós veem en aquest món... car tots los hòmens d'aquest món viuen ab lauradors". I més sucós encara, si més no per al lector actual, és el comentari del Doctor Il·luminat quan afirma que "del treball e del maltret que·ls lauradors soferen, an los reys e·ls barons e·ls hòmens rics benenances e remeys e delitaments e sojorns". I és que Llull, que no promulga un canvi social revolucionari sinó una reforma, a vegades ens sorprèn amb fortes crítiques contra determinades pràctiques que observa dins la societat.

També és força innovador el plantejament lul·lià relatiu als oficis manuals, les anomenades arts mecàniques.²⁰ A partir de la tipologia establerta per A. Llinarès, V. Serverat estableix una preferència de Llull pels oficis que signifiquen una transformació de la matèria inanimada (ferrers, fusters, orfèvres...) respecte als que estan relacionats amb la matèria animada (és a dir, els que provenen d'animals morts, com els copistes, sabaters, pelleters, teixidors, etc.), fins a situar en tercer lloc els oficis lligats a l'estat vivent (forners, ocellaires...). Un criteri que, així mateix, també segueix en relació amb els oficis relacionats amb el comerç i els serveis: primer de tot, considera els oficis de producció home/matèria (mercadors, vidriers...) i després els de tipus home/home, com els canvistes. La conclusió de tot plegat és que Llull tenia preferència per la transformació per sobre de l'intercanvi.²¹

D'altra banda, cal considerar el punt de vista lul·lià sobre l'ascens social. És aquesta una qüestió sobre la qual el Beat manifesta fortes prevencions. Per tal d'entendre el plantejament que fa, hem de remarcar que la seva visió es troba mediatitzada per la teoria de les finalitats o de la doble intenció, que constitueix la base sobre la qual es fonamenta el pensament lul·lià i que recorre transversalment tota l'obra de Ramon Llull. La primera intenció és la causa final o objectiu (amar, lloar i servir a Déu) i la segona intenció són els mitjans per tal d'aconseguir-ho. Amb el benentès que una primera intenció, o objectiu final, pot convertir-se en segona intenció (o mitjà) en relació a un altre objectiu final superior. Pel que fa als oficis, la idea lul·liana és que cada un té un objecte (segona intenció) —el seu propi objecte— el qual a la vegada li permet accedir al saber suprem (primera intenció). I aquest últim sempre ha d'estar al servei de la comunitat.

Això no obstant, la realitat és diferent, ja que l'aspiració de qualsevol integrant d'un grup és la d'ingressar en el superior. Per exemple, els integrants de qualsevol ofici

---

²⁰ Gabriel ENSENYAT PUJOL, "Ramon Llull i les arts mecàniques", *eHumanista/IVTTRA* on line, assequible a: <http://www.ehumanista.ucsb.edu>, data de consulta: 2 de novembre de 2016.

²¹ Vincent SERVERAT, op. cit., 1991.

aspiren a ingressar en el selecte estament burgès, passant per damunt de les intencions, segons llegim a la *Doctrina pueril*: “Quax totz los homens que son en los mesters damun ditz desigen esser en estament de burgués, e vulrien que lurs fils fossen burgezes”.²²

En realitat, els burgesos procedeixen dels oficis mecànics: “Burgès diriva dels mesters damun dits, cor el primer será estat son llinatge”,²³ una observació, d'altra banda, força interessant pel que fa a l'origen de molts llinatges, els quals, efectivament, procedeixen d'un ofici. Però una vegada que el mercader o el menestral s'ha convertit en burgès la seva fortuna començarà a declinar, “per so cor burgués despén e no guanya”.²⁴

De la mateixa manera que ocorre amb els altres grups socials superiors (mercaders i ciutadans), la pretensió dels menestrals dedicats a les arts mecàniques d'ascendir professionalment obeeix a l'interès que tenen per rebre honors i prebendes. El resultat final, però, dependrà del coneixement que tenguí l'home per vèncer la temptació: “En ciutat, fill, es establít ferrer per intenció de fabricar e açó matex se seguex dels altres mesters. Mas lo dimoni tempta los menestrals axí com al ferrer, a qui fa desirar fabricar per intenció que viva e haja riqueses on pusca esser honrat e posar sos infants en gran honrament de mercaderia e burgesia. E per açó, fill, lo ferrer qui consent al demoni es fals en son ofici e en la intenció per que es ferrer; e es ferrer sens intenció de ferreria, axí com mercader qui es fora de intenció de mercaderia com jura falsament comprant e venent”.²⁵

En definitiva, la idea de la doble intenció fa que Llull sigui força caut en relació amb l'ascens social, ja que sovint qui el practica altera les dues intencions. Això no obstant, aital circumstància estava a l'ordre del dia i, de manera sovintejada, es reflectia a través del matrimoni. Per això, el Beat no es cansa de censurar l'aspiració dels membres de cada grup social d'integrar-se en el superior. En el *Llibre de contemplació en Déu* escriu: “Tot dia veem, Sènyer, que l'home qui és de vil loc, per orgull que ha se vol acostar de parentesc ab home de mellor linatge e de mellor mester que ell no és, car lo maestral volrà dar son fill o sa filla al mercader, e'l mercader al burgès, e'l burgès al cavaller, e'l cavaller al comte, e'l comte al rei, e així ergull de grau en grau vol pujar l'honrament dels hòmens part lo terme on no deuen ésser honrats”.²⁶

En termes semblants de censura s'expressa més tard en el *Llibre de Santa Maria*: “A açó és vengut lo món, que pagès no vol valer en bontat, granea e les altres virtuts de pagesia, e vol valer en bontat, granea e les altres de mercaderia; e quan és mercader no vol valer en bontat de mercaderia, e vol valer en bontat de burgesia; e quan és burgès no vol valer en bontat de burgesia e vol valer en bontat de cavalleria; e açó de grau en

---

²² Ramon LLULL, “Doctrina pueril”, in: *NEORL*, 7, Palma, Patronat Ramon Lluç, 2005, 212.

²³ Idem.

²⁴ Idem.

²⁵ Ramon LLULL, “Llibre d'intenció”, in: *NEORL*, 12, Palma, Patronat Ramon Lluç, 2013, 210-211.

²⁶ Ramon LLULL, “Llibre de contemplació en Déu”, in: *OE*, 2, Barcelona, Selecta, 1960, 284.

El ventall de la societat del seu temps segons Ramon Llull

grau tro que és príncep, e quan és príncep no vol valer en bontat de principat, ans vol valer en lo contrari de son ofici”.²⁷

Com a conclusió, podem veure que Llull, quan es refereix al ventall social del seu temps, deixa de banda esquemes anteriors, arcaics, que la realitat ja havia superat fins al punt de quedar obsolets, i reflecteix el món real en què viu, amb la qual cosa ens proporciona una notable ampliació de l'univers mental del feudalisme. El mèrit d'això (per dir-ho d'alguna manera) és que el Beat ho planteja i ho codifica pràcticament abans que cap altre autor.

---

²⁷ Ramon LLULL, “Llibre de Santa Maria”, in: *OE*, 1, Barcelona, Selecta, 1957, 1201.